

ÉLŐ MEMENTÓK?

Emlékörző szereppel bíró fák elvesztéséhez kapcsolódó közösségi gyakorlatok Békés vármegyében¹

DOI 10.35402/kek.2025.3.9

Absztrakt

Békés vármegyében a helyi, közösségi emlékezetben fontos szerepet játszó növények sorában kiemelt szerepük van egyes, gyakran matuzsálemi kort megélt fáknak. A vidék átalakulása, az éghajlatváltozás és egyéb, jellemzően antropogén eredetű változások következtében az „élő mementók” egy része a legutóbbi időben vált fenyegetetté, indult pusztulásnak vagy éppen veszett oda. Ezekre a jelenségekre az egyes közösségek jellemző válaszokat adnak. Tekintettel a kutatásom kezdeti szakaszára, a mélyebb elemzés helyett írásomban példákon keresztül a témára való figyelemfelhívásra helyezem a hangsúlyt.

Kulcsszavak: helyi identitás, közösségi emlékezet, klímakrízis, klímaváltozás, természeti örökség, famatuzsálemek, gyász, aszály

Living memorials?

Community practices related to the loss of commemorative trees in Békés County, Hungary

Abstract

In Békés County, certain trees, often of considerable age, hold significant importance in the local community's memory. However, due to changes in the landscape, climate change, and other human-induced factors, many of these “living memorials” have recently become threatened, leading to their decline or loss. In response to these challenges, local communities have developed specific measures. At this early stage of my research, I will focus on raising awareness of the issue through examples rather than conducting in-depth analysis.

Keywords: local identity, local memory, community memory, climate crisis, natural heritage, old trees, mourning, drought

A 2023-ban a Hagyományok Háza *UTAK Programjának* támogatásával megkezdett kutatásom célja a Békés vármegyében található identitásformáló értékkel bíró famatuzsálemek (Szallerné et al. 2020:162)² terepbejárásán történő felkeresése, összegyűjtése, majd térképre vetítése a kapcsolódó közösségi narratívákkal, térhasználati szerepükkel együtt a rendelkezésre álló levéltári, írott, térképes és képes történeti források, feldolgozások és a helyi adatközlők segítségével.³

A vármegyében végzett korábbi kutatásaim (lásd Nagy-Laczkó 2020, 2018a, 2018b, 2016, 2013) nyomán szerzett tapasztalataim alapján megfogalmazott előfeltevésem, hogy ezek a fák kül- és belterületen egyaránt rendelkeznek bizonyos identitásadó, -formáló és -megőrző szereppel a városi

¹ A szerző „Élő mementók? Emlékörző szereppel bíró fák elvesztése a közösségek életében Békés vármegyei példákon keresztül” című poszterelőadása nyomán. Elhangzott „A krízis antropológiája – a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság (MAKAT) V. vándorkonferenciája” rendezvényen. 2023. október 27.

² A matuzsálemi korú fákra vagy famatuzsálemekre, habár a kifejezés közzsájon forog, igen kevés meghatározást találunk az egyes tudományterületek irodalmában. A kutatás célul tűzte ki magának a fogalomnak a tisztázását is, ám addig is előljáróban hadd álljon itt egy a lehetséges meghatározások sorából: „a famatuzsálem olyan fa, amely magas kora, mérete, állapota miatt kiemelkedő kulturális, tájképi vagy természetvédelmi értékkel bír. Többnyire hosszú életű fajok tartoznak közéjük, ám a rövidebb élettartamú fafajok is mutathatják a famatuzsálemek tulajdonságait.”

³ Hazánkban a famatuzsálemek direkt, vagyis célzott kutatására elsősorban az erdészeti irodalmat és magazin jellegű kiadványokat fellapozva találunk példákat. Ám ezek a megjelenési helyeik nyomán látszólag a „puha tudományok művelőitől” távoli írások is méltán tartalmazhatják igényt a témával foglalkozó társadalomkutatók figyelmére. Nem csupán a kutatásunk tárgyának pontosabb és a természettudós kollégák számára sem elrugaszkodott, vagyis a kölcsönös megértést és a lehetséges közös munkát megkönnyítő meghatározásához nyújthatnak valós segítséget, de akár eme öreg fáknak az egyén és közösség emlékezetében játszott szerepéről, a kapcsolódó örökségésítési gyakorlatokról is (vö. Mészáros 2019) elsőrendű forrásokat nyújthatnak (Andrési 2002:B3).

közösségek életében.⁴ Kutatásom tárgyát képezi a vizsgált elemek térhasználati jelentősége, a helyi közösségek életében betöltött szerepük, valamint az egyének és csoportok percepciói a változásaikról.⁵

Módszertanomban nagyban támaszkodom Sonja Dümpelmann (Dümpelmann 2019) munkájára, aki írásában arra tett kísérletet, hogy bemutassa, két egymástól igen eltérő kulturális gyökerű és történeti sorsot megélő, mégis hasonló urbanizációs folyamatokon átmenő világváros – New York és Berlin – lakossága hogyan és miért is kezdett el fákat ültetni a 19. századtól városi térben, illetve milyen viszonyulási pontokat fedezhetünk fel a városi ember és a városi fák között. Leginkább építéstörténeti síkon, építéstörténeti elemként ragadja meg az utcai, parki fákat, világít rá a városi térhasználatban játszott változó szerepeikre is.

A terep

Az Alföldet, benne Békés vármegyét, sokan a hétköznapi értelemben vett pusztával azonosítják. Nem is véletlenül. Hazánk valóban fákban legszegényebb vidékéről van szó. A vármegye alig 4,6%-a tekinthető fás területnek.⁶ Így az egyes fák különös jelentőségre tesznek szert. Már egy-egy új példány megjelenése is látványosan megváltoztatja a tájképet, míg elvesztésük jelentős veszteség az ott élők számára. E sík vidéken a magányosságuk vagy

méretük folytán a szó szoros értelmében kiemelkedő példányokra ez különösen igaz.⁷ Ezek többsége a térségben őshonosnak tekinthető fajok közül kerül ki: kocsányos tölgyek, fehér nyárfák, mezei juharok és szilek (vö. Deli – Danyi – Boldog 2015:8–13, illetve Bánfi 2010:4., Kertész 2006:3 és Bodroghközi 1974:85–98).

Ahogy az Alföld egészét, úgy ezeket a fajokat is különösen erősen, leginkább károsan érintik az antropogén változások, a klímaváltozás folyamatai.⁸ Többségében ligetalkotókról lévén szó a körülmények igazán kedvezőtlennek válása számukra először a térség lecsapolásával, a folyószabályozásokkal vette kezdetét a 18. század végén, mely folyamat e vidéken még a 20. században is jól nyomon követhető, míg manapság a mind gyakoribb aszályok, az újabb betegségek megjelenése, a mindegyre több heves

⁴ Habár a városökológiai kutatások elsődleges terei továbbra is a nagyvárosok (vö. Tanner et al. 2014), úgy vélem, városi tájakról és közösségekről a vidéken is beszélhetünk, ahogy beszél is a nemzetközi (vö. Rode 2016) és a hazai kutatás is (Eszenyi 2016:11).

⁵ Témánk interdiszciplináris jellegét jól tükrözi, hogy nem csupán maguk az általunk használt fogalmak érkeztek különböző tudományterületekről az antropológia világába, de ezek egy része egyúttal máig a határokon lebeg és billeg, mely libegésnek a posztnormál törekvések is kedveznek. Jól példázzák ezt maguk az egyes, témánkhoz kapcsolódó kutatások is: a területi és nemzeti identitás vizsgálata az antropológián, pszichológián, szociológián és geográfián túl a regionális tudománynak is terepe (vö. Kardos 2018), míg a műszaki és pszicho-szociológiai előzményeket is magának tudható rezilienciavizsgálatok akár a közigazgatási és közbiztonsági kutatások tárgyát is szabadon képezhetik (vö. Turai 2023a, 2023b).

⁶ Mint azt a Központi Statisztikai Hivatal *Erdők vármegye és régió szerint (2017–2022)* táblázata is tükrözi. https://www.ksh.hu/stadat_files/kor/hu/kor0058.html (Letöltés dátuma: 2024.10.30.)

⁷ Békés vármegye famatuzsálemiről mindaddig nem jelent meg teljességre törekvő tudományos jellegű összefoglaló. Az elérhető irodalmak között érdemes kiemeljük az elsősorban a fák ökológiai jelentőségét szem előtt tartó Takács Márton Békés vármegye legnagyobb törzskerületű fáit bemutató munkáját (Takács 2014), és részben e fákat is feldolgozó doktori értekezését (Takács 2021). A téma iránt érdeklődőknek érdemes lehet kézbe venni a békéscsabai Szelekovszky László, a Békés Megyei Önkormányzati egykori környezet- és természetvédelmi szakfőtanácsosának gyűjtőmunkáját a Békés vármegyei famatuzsálemiről (Szelekovszky 2000), valamint megtekinteni e sorok szerzőjének ismeretterjesztő írásait is (Nagy-Laczkó 2022a, 2022b).

⁸ A klímaváltozással kapcsolatos kérdések – érthető módon – mind gyakrabban merülnek fel a természettudományi és társadalomtudományi diskurzusokban. Ez alól az idős fákkal való foglalkozás sem jelent kivételt. Például míg az éghajlatváltozás vonatkozásában Le Roux és kutatótársai a 2010-es években ausztráliai városi környezetben vizsgálták az öreg fák fennmaradásának, fenntarthatóságának kérdését (Le Roux et al. 2014), addig Phillips és társai azt kutatták, hogy a levegő megnövekvő széndioxid-szintje hogyan befolyásolta és befolyásolja az idős fák fennmaradását a múltban és a jövőre nézve (Phillips et al. 2008). Vizsgálatunk tárgyát erősen érinti, hogy Közép- és Kelet-Európában a rendelkezésünkre álló éghajlati modellek nyomán várható a nyári csapadékmennyiség csökkenése. Ráadásul a hőmérsékletemelkedés területi eloszlását tekintve a projekciók egységesek abban, hogy az ország keleti és déli területein kell nagyobb mértékű melegeddel számolnunk (Dunkel et al. 2014:266, 269).

viharok veszélyeztetik őket.⁹ Így ezek és a velük élő közösségek (város)ökológiai, humánökológiai szemléletű helyszíni vizsgálata különösen időszerű, nem csupán a társadalomtudományok, de maguk a közösségek szempontjából is. A klimatikus változások kihatással vannak a lokális percepciókra is.

„A faállomány pusztulása az utóbbi években gyorsul. A légasszány következtében a nyírfák sorban pusztulnak ki.”

„Az elmúlt 2-3 évben az aszály miatt megnövekedett a kiszáradás. Nyír, nyár, tuják, fenyők. Zöldág szakadások. Káresetek.”

„Nyírfák és tuják kimentek mindenhol [az aszály miatt].”

„Egy-két év-évtized alatt totál át fog formálódni egy liget vagy utca, mert biztosan így van. Iszonyalom (!) légköri aszály van.”

„Iszonyatos mennyiségű fát vágunk ki a városban éves szinten. Nem tudjuk úgy pótolni. Utóbbi 3-4 évben félelmetes fapusztulás.”

„Tavalyi évben a lábon száradás dühöngött. 500-600 egyed pusztult így el. Nyírfák, fenyők jelentős pusztulása [jellemző].”¹⁰

A klimatikus változások lokális percepciókra való kihatását a természeti környezetet érintő hazai társadalmi kutatások is felismerik – még ha kérdésfeltevéseikben egyelőre a fáknak csak marginális szerep jutott (Babai 2021).

⁹ Részben a klímaváltozás hatásaival magyarázható, hogy számos környezeti veszély, mint az aszály, a belvíz, a szélerózió okoz mind jelentősebb társadalmi, gazdasági és környezeti problémákat. Ezek közül hazánkban az aszály az egyik legjelentősebb környezeti veszély, mely átlagosan 3-5 évente alakul(t) ki és az utóbbi évtizedekben mind az aszályok gyakorisága, mind azok súlyossága növekedett (Mezősi et al. 2017:60). Az újabb és újabb nyári aszályok különösen érintik és érinteni fogják Magyarország kistájaira nézve vizsgált térségünkben a Körös menti síkot, ráadásul a „Körös-Maros köze területén mind súlyosabb formát öltő, átlagosan 200-300 mm körüli csapadékhiány miatt az aszály mind jobban fokozódik” (Kocsis et al. 2018:95–97).

¹⁰ A fenti idézetek különböző Békés vármegyei településekről, különböző adatközlőimtől származnak 2024-ből. Az archivált beszélgetések a Hagyományok Házánaál megtalálhatók (UTAK_2024_Nagy-Laczkó Balázs).

A pusztulás észlelésében szerepet játszik az ismert példányok természetes megőregedése is. Gyakran ezeknek a fáknak a közösségek életében betöltött szerepe éppen az elvesztésük során válik tetten érhetővé (Nagy-Laczkó 2024a).

A következőkben, mintegy kutatási beharangozó gyanánt két gyulai példával szemléltetem a közösségek és a fák kapcsolatát Békés vármegyében.

Gyula

A Békés vármegyében jelentős birtoktestekkel rendelkező Wenckheim-család Gyula belvárosában a 18–20. század során a Fehér-Köröst övező ligeterdő természetes állományának felhasználásával alakította ki angolkertjét (Kertész 2006:5), ahogy arról Féja Géza a *Viharsarokban* szépen meg is emlékezik.¹¹ E park örököse a mai Várfürdő, benne az *Erkel-fával*, a Csigakert és a Várkert a *Nimfával*.

Erkel-fa

A helyiek úgy tartják, hogy 1860/1861-ben a gyulai Erkel Ferenc e park egyik kiemelkedő mezei juharja árnyán komponálta a Bánk bánt, melyről számos írott forrás is megemlékezik (1. kép).

„... Gyula városában levő Erkel-ereklje, még a kastélykertben levő Erkel-fa, mely alatt a halhatatlan mester 1860. nyarán Bánk-bán operáját komponálta. Eme Erkel-fánál nyilvános ünnepség időszüke miatt nem tartatik ugyan, de az emlékezetes fa is azért kegyeletes megemlékezésben részesül; nevezetesen gróf Almásy Dénes és családja a fát ez alkalomból feldíszíti s szalagos koszorúval ékesíti...” (Békés, 42. évf. 47. sz. 2–3., 1910. november 20.)

¹¹ *„Gyula maga a vármegye: dióhéjban. A megye székhelye mintegy 25.000 lélek lakóhelye, a dszentri gyűlekezőhelye, tisztviselőváros, feudális végvár, parasztváros és kisiparos központ. Tiszántúl egész társadalmi végzetét összesűrítve szemlélhetjük itten. Az új határ elvágta egész környékétől, zsúfolt nyomottságban telnek tehát napjai s feltűnő »elváltozásaiiban« megmutatkoznak társadalmunk minden körjai. Főuccját sín szeli át, azonban ne ijedjünk meg, nem a villamosítás ördöge kísért, hanem az uradalmi »lórév« kocog végig a városon. Ormótlan kocsis előtt a sín két oldalán egymástól messzire fogott uradalmi lovak lépdelnek. A feudalizmus jelképe. De a feudalizmus nem csupán jelkép itten. A város közepén mindmáig gögösen ott terpeszkedik az Almásy-grófok hatalmas vadaskertje, benne a gyulai vár, az Alföld egyetlen műemléke, elképesztő elhanyagoltságban. A város egész fejlődését ez a vadaskert torzítja el, melynek ura ma is legfőbb hatalom a vármegyében.”* (Féja 1937)

A 20. század második felében a fa pusztulásnak indult (2–4. kép). A Szabad Földműves tájékoztat minket először az Erkel-fa betegségéről, 1968-ban:

„Gyógykezelik az Erkel-fát. A gyulai Erkel-fát, amelynek árnyékában a Bánk bánt komponálta annak idején a halhatatlan zeneszerző, a magyarországi erdészeti szakemberek több mint 160 évesre becsülik. A nevezetes juharfa a gyulai kertészeti vállalat gondozásában évről évre szépen kiszövell. A múlt nyáron azonban vihar tépázta a védetté nyilvánított fát, és lombkoronájának egy- harmada elpusztult. Az öreg juhar nehezen viseli a sebeket. A gyulai kertészeti vállalat szakemberei a téli nyugalmi időt gyógykezelésre használják” (Szabad Földműves, 19. évf. 6. sz. 7., 1968. február 10.)

Gyógyításával, utódain (sarjain, magoncain) keresztüli továbbéltetésével sokáig próbálkoztak. 1970-ben a Békés Megyei Népiújság tesz említést a fa lehetséges utódairól:

„Az Erkel-fa is megrokkant. Már csak egy épen maradt aga nyújtózik az ég felé, az is vastag gerendával alátámasztva. De már nőnek — igaz, egyelőre még csak cserepekben — a famatuzsálem terméséből kihajtott csemeték, a „kis Erkel-fák”, amelyekből kerül majd a nagy zeneszerző szülőháza elé is. A hagyománytisztelt így öröködi az emlék felett.” (Békés Megyei Népiújság, 25. évf. 274. sz. 4., 1970. november 22.)

A Petőfi Népe a megőrzés egy másik lehetséges módjáról számolt be 1972-ből:

„A gyulai várfürdő ösparkjának egyik legszebb ékességét, a terebélyes lombkoronájú Erkel-fát az elmúlt években megtépázta a vihar. A több száz évesre becsült mezei juhar alatt komponálta a város nagy szülőtte a Bánk bánt. A fa letört ágából nemrég két citerát készített Kiss István fásaragó népművész és hangszerkészítő. A citerákat népi motívumok díszítik. s a művész intarzia betéttel az Erkel-portrét is beépítette. Az új citerák igen szépen szólnak.” (Petőfi Népe, 27. évf. 136. sz. [12.], 1972. június 11.)

Kezeléséről és utódlásáról 1974-ben a Szolnok Megyei Néplap is beszámolt:

„Gyógykezelik az Erkel-fát. A gyulai Várfürdő évszázados ösparkjának egyik legszebb ékessége sokáig a csaknem 200 évesre becsült Erkel-fa volt. A terebélyes mezei juhar árnyékában komponálta a város nagy szülőtte egyebek között a Bánk bánt zenéjét. Az arányosan fedett lombkorona kétharmadát pár évvel ezelőtt letörte a nyári vihar. A Várfürdő kertészei nagy gondnal óvják a matuzsálemkorú mezei juhart. A közelmúltban „kitisztították” a sebeket betonhabbal töltötték meg az odvas részeket. A gyógykezelt öreg

Erkel-fa csonka lombkoronája most gyönyörűen kiszövell. A kertészek a hatalmas fa mellett új kis mezei juhart nevelgetnek, hogy ha végkép elpusztul az Erkel-fa, méltó utód álljon a helyén.” (Szolnok Megyei Néplap, 25. évf. 91. sz. 1., 1974. április 20.)

Majd az Amerikai Magyar Szó hasonló beszámolót közöl, meglehetősen az előző hírt szemlélve:

„Utódot kap az Erkel-fa. Ifjú »társbérlet« kap a gyulai Várfürdő ösparkjában álló, kétszáz évesre becsült Erkel-fa, amely onnan kapta nevet, hogy a város nagy szülőtte alatta írta — a többi között — a Bánk bánt zenéjét is. A régi juhar egy nyári zivatarban megsérült. Azóta a gondos ápolás eredményeként, gyógyulnak már a sebei, de életkora előreláthatóan megőrvödi. Ezért egy fiatal juharcsemetét ültettek mellé, hogy utódja legyen.” (Amerikai Magyar Szó, 28. évf. 30. sz. 4., 1974. augusztus 8.)

Hasonló gyakorlatokat sikerült a jelenben megfigyelnem Békés Megyei Néplap,¹² Dévaványán¹³ és Mezőberényben¹⁴ is (5–7. kép) (Nagy-Laczkó 2024a, 2024b).

¹² A háromszáz éves békési Öreg Hölgy Békés vármegye legidősebbjeként ismert fehér fűzfája (Szelekovszky 2000). Míg az Öreg Hölgy őrt áll, addig a falut elkerüli a baj – vélik a helyiek. De az őrség ideje lassan lejár, és ezzel tisztában vannak a helyiek is, így a békésiek minden évben még élő vesszőket mentenek a sorvadó matuzsálemről, hogy az sarjaiban élhessen tovább a település központjában, a Szabadság téren, a Művelődési Ház körül (Nagy-Laczkó 2024a, 2024b).

¹³ A 2011-ben az Év Fája versenyen is elindított Nagy Makkfájukról a dévaványaiak úgy tartják, hogy az 1890-es években ültették. A Makkfa a verseny és a kapcsolódó sajtóhírek folytán országos hírré tett szert. Arról azonban keveset szól a fáma, hogy pár éve még megvoltak 'ványán a maga hasonlókorú tölgy testvérei, míg ma is ott sorakoznak a közelében a maga makkfái is. 2016 óta a helyi kisdíjak és tanítók minden évben felkerekednek az öreg fa lehullott gyermekeit is összeszedni, közösen elültetni, nevelgetni, majd idős szülőjük mellé ültetni. A felnövekvő gyerekek évről évre visszajárnak a fiatal fákhoz és számontartják, kié melyik (Nagy-Laczkó 2024a, 2024b).

¹⁴ 2017-ben szintén „indult” az Év Fája versenyén a három mezőberényi kocsányos tölgy, melyek egyikét a helyiek Petőfi fájaként ismerték (e tölgy nem összekeverendő a szintén mezőberényi Petőfi (dió)fájával). A helyi védettséget élvező Petőfi-fát a vasútállomás felújítási munkálatai során kivágták, csonkja ma is látható. E csonk köré ültették el a helyi diók a kis Petőfi-fákat, amelyeket a fa makkjaiból neveltek adatközlő beszámolója szerint (Nagy-Laczkó 2024a, 2024b).

Dévaványa

„A Nagy Makkfa előtt a töltésnél az öreg makkocskájából az iskolások a kis makkfiakat... osztályából kezdték. Szedték a makkokat. Virágcserepbe ültették és a következő tavasszal kiültették sorba. Nyúlragás is történt. Körülbelül háromnegyede ma is él és virul...”

„A Makkfa közelébe is ültették, hogy maradjon hírmondója...”

„Az iskolában az ablakban nevelték őket. Volt olyan, hogy a ... szakkörösei ki elmentek gaztalanítani, újra ültettek. Volt, hogy megkérték a locsolókocsit, hogy locsolja meg... Hozott egy lajt vizet.”

„Hét-nyolc éve rendszeresen jártak ki a Makkfához és mindig gyűjtötték a makkokat. Minden gyereknek volt egy-egy cserép, benne három-négy makk. Nyárra hazavitték, ősze visszahozták. 10 fa biztos van az első köztül.”

„Kerékpárral visszajártak évekig locsolni, gazolni. Minden osztály be volt avatva ebbe a dologba. Negyedik osztályos korig. De most már messzebb van az iskola.”¹⁵

Mezőberény

„Kivágták. A 3 tölgy egyikét, de pont azt, ami Petőfi fája. Felháborodás volt. Helyi védettséget élvezett. ... is tiltakozott ellene, az önkormányzatnál is. ... civil szervezet is.

Akkor történt, mikor a lejárók épültek... A tönk[je] még megvan. Körülötte magoncok. Zöld szívesek gyűjtöttek magot és ültettek is magoncokat. Volt előtte kopjafa.”¹⁶

Az „eredeti” Erkel-fa maradványait még pusztulása után is éveken át védtek (8. kép).

Miután a megőrzési és pótlási kísérletek kudarcot vallottak, pár száz méterrel távolabb egy hatalmas platán árnyán szobrot emeltek Erkel Ferencnek (9–10. kép). Az eredeti fa helyét nem füvesítették be annak ellenére sem, hogy a fürdő számára folytonos problémát jelent, hogy nem rendelkezik elég hellyel a vendégek számára. A fa helyét és emlékét virágágyás őrzi (11. kép).

Azzal, hogy az Erkel-szobrot éppen egy árnyas platánóriás alá helyezték el – mint az a különböző

fórumokon, a közösségi médiában is nyomon követhető –, a platán vált az aktuális Erkel-fává, vagyis mind többen vélik úgy, hogy konkrétan az alatt a fa alatt íródott a Bánk bán.

Nimfa

A fürdő bejáratánál található szobor egy elpusztult évszázados kocsányos tölgyből került a helyszínen kifaragásra, vagyis a fa talapzatát a saját gyökérzete jelenti (12. kép).

„A görög mitológia szerint minden fának, növénynek, sziklának, forrásnak nimfája van. Amíg egy fa, növény él, addig a nimfa is él. Amikor elpusztul, a nimfa is vele. Szabó Jenő úgy gondolta, a nimfát kiszabadítja a fából, megmutatja az embereknek. A fa torzónak dől alakja van, közel a fürdő, ezért az alkotó úgy gondolta, olyan szobrot farag, mintha a nimfa vízben állna. Víz, fa, élet - ezt szeretné megformálni... A fa külső kergét, főleg a tövét megrágták a rovarok. Úgy gondolta, ez megmarad a természet részeként... A mintegy százéves tölgy végigélte a XX. századot. A torzó tele van szegnyommal, az emberek minden korban cédulákat tűztek rá. Van, ahol benne is maradt a törzsben a szeg, amit a fa körbenőtt. A vasat szétmarta a csersav, és fekete foltként szétterjedt a fában. A holt törzsben így ott maradtak az emberi kártevés nyomai.” (Békés Megyei Hírlap, 62. évf. 119. sz. 16., 2007. május 23.)

„Egy kiszáradt tölgyfából helyben faragott alkotás. A gyökerei ma is föld mélyére hatolnak.”¹⁷

Bár a szobor kifaragása egyéni tevékenység volt, annak fenttartásában, időnkénti renoválásában a számos helyi lakos részt vesz (13. kép).¹⁸ Az alkotó külön kiemelte, hogy a szobor a fák lelkére utal, a faragás során fontosnak tartotta megtartani a kártevők és az emberi károkozás nyomait is, melyeket a fa még életében elszenvedett.¹⁹

A gyulai Nimfához hasonló megőrzési kísérlettel találkoztam Szarvason is. Miután a Zenepavilon

¹⁵ A fenti idézetek különböző dévaványai adatközlőimtől származnak 2024-ből. Az archivált beszélgetések a Hagyományok Házánál megtalálhatók (UTAK_2024_Nagy-Laczkó Balázs).

¹⁶ A fenti idézet egy mezőberényi adatközlőimtől származik, akivel meg is tekintettük az egykori Petőfi-fa helyét. Az archivált beszélgetések a Hagyományok Házánál megtalálhatók (UTAK_2024_Nagy-Laczkó Balázs).

¹⁷ Szórád Péter, Köztérkép, 2009.10.08. <https://www.kozterkep.hu/7147/nimfa> (Letöltés dátuma: 2025.04.05.)

¹⁸ Megújul a közel 15 éves nimfa szobor. A Gyula Televízió magazinműsorából, 2021. június 10. <https://www.gyulatelevizio.hu/2021/06/10/megujul-a-kozel-15-eves-nimfa-szobor/> (Letöltés dátuma: 2025.04.05.)

¹⁹ Lásd a fenti idézetet. Békés Megyei Hírlap, 62. évf. 119. sz. 16., 2007. május 23.

idős tölgyeinek²⁰ egyike elpusztult, helyi civilek a városhoz fordultak annak szobor formájában való, helyben történő megőrzése érdekében (14. kép) (Nagy-Laczkó 2024b).

„A zenepavilon mellett az egyik idős tölgy elpusztult. Városszépítők szobrot akarnak belőle faragni. 130-140 [cm] átmérőjű. Kérdés: helyszínen kifaraggni vagy elvinni? Alap kéne. Két éve merült fel ez az ötlet. Még nincs konkrét döntés. A városszépítők szeretnék a szobrot. A város még nem tudja, mitévők legyenek. A központiság a probléma.”²¹

Egy kutatás kezdeti tanulságai

A csak példaként felsorolt gyakorlatok közös eleme, hogy az azokat különböző eszközökkel végző csoportok vagy egyének minden esetben az adott faegyed megjelölésére fizikai valójában vagy (az adott egyeddel vélt vagy valós genetikai kapcsolatot ápoló) utódain keresztüli továbbéltesére tesznek kísérletet. Mindez arra enged következtetni, hogy az említett példányoknak a helyiek életében olyan kulturális szerepük van, amelyek megőrzése érdekében a lokális közösség változatos módokon kész cselekedni. A közösség életében szereppel bíró fák egyúttal a közösség életének *szereplői* is (még ha ugyan nem is önálló *cselekvői*).

A fák szerepe a helyi emlékezetben és identitásban

„Az emberi azonosság ezer meg ezer szállal kapcsolódik környezetéhez” – írja Verebélyi Kincső (Verebélyi 2005:39). A fenti példákban kitetszik, hogy e környezet részei, meghatározó tételei a fák is. Egyes Békés vármegyei fák önmagukban is a kollektív emlékezet alakzatai, szimbólumok és tételek. Szimbólumok, mert több jelentés hordozói és ugyanakkor az észlelés eszközei. Az emlékezet alakzatai, minthogy konkrét térhez, időhöz és helyhez, meghatározott csoporthoz kötődnek, szerepet játszanak a rekonstrukcióban (Assmann 1999:38–39). Nyilvánvalóan tételek elhelyezkedésük, fizikai valójuknál fogva.

A tételekéről elmondhatjuk, hogy mind a kulturális, mind a kommunikatív emlékezet részei, hiszen egyaránt köthetőek a múlt szilárd pontjaihoz (például millenniumi ligetek létesítése a millenniumi ünnepségsorozat részeként, Erzsébet-ligetek kialakítása a királynő halálát követően, hősfák ültetése az 1. világháborút követően és így tovább), és a közelmúlt eseményeihez (például a hősfák és a hősi emlékezet felszámolása Mezőkovácsházán a 2. világháborút követően, a Hősök ligetének rekonstrukciója a rendszerváltást követően, majd a jelenben zajló kapcsolódó rekonstrukciós törekvések) (Assmann 1999:51–55; Nagy-Laczkó 2024a, 2024b). Bindorffer Györgyi kiemeli, hogy a helyi emlékezet részben fiktív történelemalkotásra (lásd Erkel-fa Gyulán, Petőfi tölgyfája Mezőberényben és így tovább), nagyobb részben az átélte történelem újra és újra átélésére alapozva létrejövő identitástabilizáló folyamat (például az egyes fák és ligetek, mint a megemlékezés helyei) (Bindorffer 2008:65, 74). A fának a városi térhasználatban játszott változó szerepeire hívja fel a figyelmet Berlin és New York fái kapcsán a fentebb már idézett munkájában Sonja Dümpelmann is (Dümpelmann 2019).

Ehhez kapcsolódóan érdemes megjegyeznünk, hogy Gereben Ferenc az identitástudat egyik fontos sajátosságát a fennmaradásra való törekvésben, a lényegesnek ítélt jegyek/tulajdonságok megőrzésében látja, amely törekvések megújulását láthatjuk a dévaványai „kis Makkfiak”, a mezőberényi „kis Petőfi-fák”, a békéscsaba Öreg Hölgy sarjai esetében éppen úgy, mint az Erkel-fa megőrzésére, szerepének átmentésére tett kísérletekben, vagy akár a szarvasi Zenepavilonnál található öreg tölgy szoborként való továbbéltesében is (Gereben 1998:95; Nagy-Laczkó:2024a, 2024b). E fákhoz kapcsolódó gyakorlatok, a megemlékezésükre és helyettesítésükre tett kísérletek mint reprezentációk kifejezik az őket ültető, ápoló és átalakító közösséget, annak cselekvése révén. Verebélyi Kincső az emlékműállítást emeli ki ilyen cselekedetként (Verebélyi 2005:27–28), de mint láthatjuk, sok esetben a fák is az emlékművekhez hasonló szerepet tesznek szert.

Láthatjuk, hogy e fák, ligetek gyakran önmagukban, megújulásukban és virtualizálódásaikban is – Pierre Nora nyomán – az emlékezés helyeinek (*lieux de mémoire*) tekinthetők (Nora 1999:142). A fák már csak azért is alkalmasak az emlékezet helyeivé válni, mert (többé-kevésbé) helyhez kötöttek (Keszei 2010:19). Eme öreg fák tehát az egyén és közösség emlékezetében játszott szerepéről, a

²⁰ A *Védett Természeti Területek Törzskönyvében*: Anna-ligeti kocsányos tölgyek (<https://termeszetvedelem.hu/talalati-oldal/?type=vedett-termeszeti-teruletek&id=3/183/TE/02> (Letöltés dátuma: 2024.10.30.).

²¹ A fenti idézet egy szarvasi adatközlőimről származik 2024-ből. Az archivált beszélgetések a Hagyományok Házánaál megtalálhatók (*UTAK_2024_Nagy-Laczkó Balázs*).

kapcsolódó örökségesítési gyakorlatokról is elsőrendű forrásokat nyújthatnak (Mészáros 2019).

Láthatjuk, hogy a fák emberöltőn túlmutató, nemzedékeket összekötő élethosszuknál fogva is alkalmasak arra, hogy a helyiek rajtuk keresztül is kifejezzék emlékeik megőrzésének és ezzel az identitásuk megtartásának szándékát. Mint Gabriella Kiliánová megfogalmazza: „*egy társadalmi csoport csak a múlt és a jelen egyesítése által, a múlt közelsége, állandósága és folytonossága segítségével érhet el egy bizonyos integritást, és alakíthat ki új identitást*” (Kiliánová 2001:47–48.). Jakab Albert Zsolt írásában szintén megerősít minket abban, hogy a helyiek reprezentációjának egyik fontos eleme maga az emlékezet gyakorlata. Szerinte az emlékezetnek csak annyiban van létjogosultsága, amennyiben az emlékhelyekben realizálódik, reprezentálódik. Az emlékezet ebben az értelemben a generációk közötti kommunikáció, mely a kultúrában zajlik és mely akkor valósulhat meg, ha a kulturális tudás közös. Az emlékezet tehát kapcsolat a helyi társadalom jelene és múltja között az emlékhelyek révén. A fák – hosszú élettartalmuknál fogva – egyfajta folytonosságot teremtenek a történelmi térben (Jakab 2012:15, 35–36, 46).

A vizsgált fákra – a városi vezetőség és az azokról az önkormányzaton túl gondoskodó lakosok, egyesületek részéről is sokszor tapasztalható, hogy – egyfajta turisztikai látványosságként is tekintenek (lásd az Erkel-fa és a Nimfa kapcsolatát a Várfürdővel). Ahogy Pusztai Bertalan is megfogalmazza: „*A turisztikai látványosság minden esetben kulturális konstrukció. Közösségi szinten elfogadott jelentés nélkül nem lesz turisztikai látványosság semmi. A látványossággá válás egy alkotó és értelmező folyamat eredménye, mely az értelmet biztosító kultúrára épül, éppen ezért csoportfüggő és relatív*” (Pusztai 2010:4).

A fák tehát élő kapcsolatot alkotnak az egyes generációk között. E nagy fák kulturális, vallási, spirituális és szimbolikus értékei, illetve a közösségek e fák által nyújtott (ökoszisztéma)szolgáltatásokra²² való támaszkodása szilárd alapot nyújt a megőrzésük érdekében végbevitt gyakorlatokhoz. Ráadásul sok esetben a helyi társadalom nagy fakkal kapcsolatos *preferenciái* is egybeesnek a széles

körű természetvédelmi érdekekkel (Blicharska – Mikusinski 2013:904). A hasonló kutatások társadalmi hasznosítási lehetőségeire hívja fel a figyelmet – éppen a Körös-vidéken – Juhász Katalin is (Juhász 2014).

Hazánkban ezen ökoszisztéma-szolgáltatások vizsgálata továbbra is elsősorban a természettudósok és mindinkább a marketing földrajzzal foglalkozó szakemberek terepe, miközben az ökoszisztéma-szolgáltatások része a fák (helyi) kulturális szerepe is.²³

Mint azt az előző példakkal is igyekeztem szemléltetni, az antropológiai jellegű helyi identitáskohézió-vizsgálatokban igenis lehet szerepük a fák vizsgálatának, melynek hatására talán a jövőben a hazai tényleges ökoszisztéma-kutatásokban is nem csupán mint tüzelő, épület- vagy bútorfá(anyag) fognak megjelenni a fák, ahogy a helyi lakosok életminőségének vizsgálatokor is akár nagyobb szerep juthat számukra (vö. Lőrincz – Kővári – Banász 2020).

Felhasznált irodalom

- Andrési Pál 2002 Egy famatuzsálem emlékére. *Erdészeti lapok*, 137. 7–8:B3.
- Assmann, Jan 1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Babai Dániel 2021 „Az időjárás is szeszélyesebb, hamarabb elváltozik...” A klímaváltozás lokális percepciója a Keleti-Kárpátokban. *Ethno-Lore*, XVIII. 283–313.
- Bánfi Péter 2010 Nemzeti Park a Dél-Tiszántúlon. *Natura Bekesiensis* – Időszakos természettudományi közlemények 11. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- Bindorffer Györgyi 2008 Kulturális és Kommunikatív emlékezet. Történelemkonstrukció és történelem rekonstrukció a magyarországi németeknél. In Papp Richárd – Szarka László szerk. *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta. 61–78.

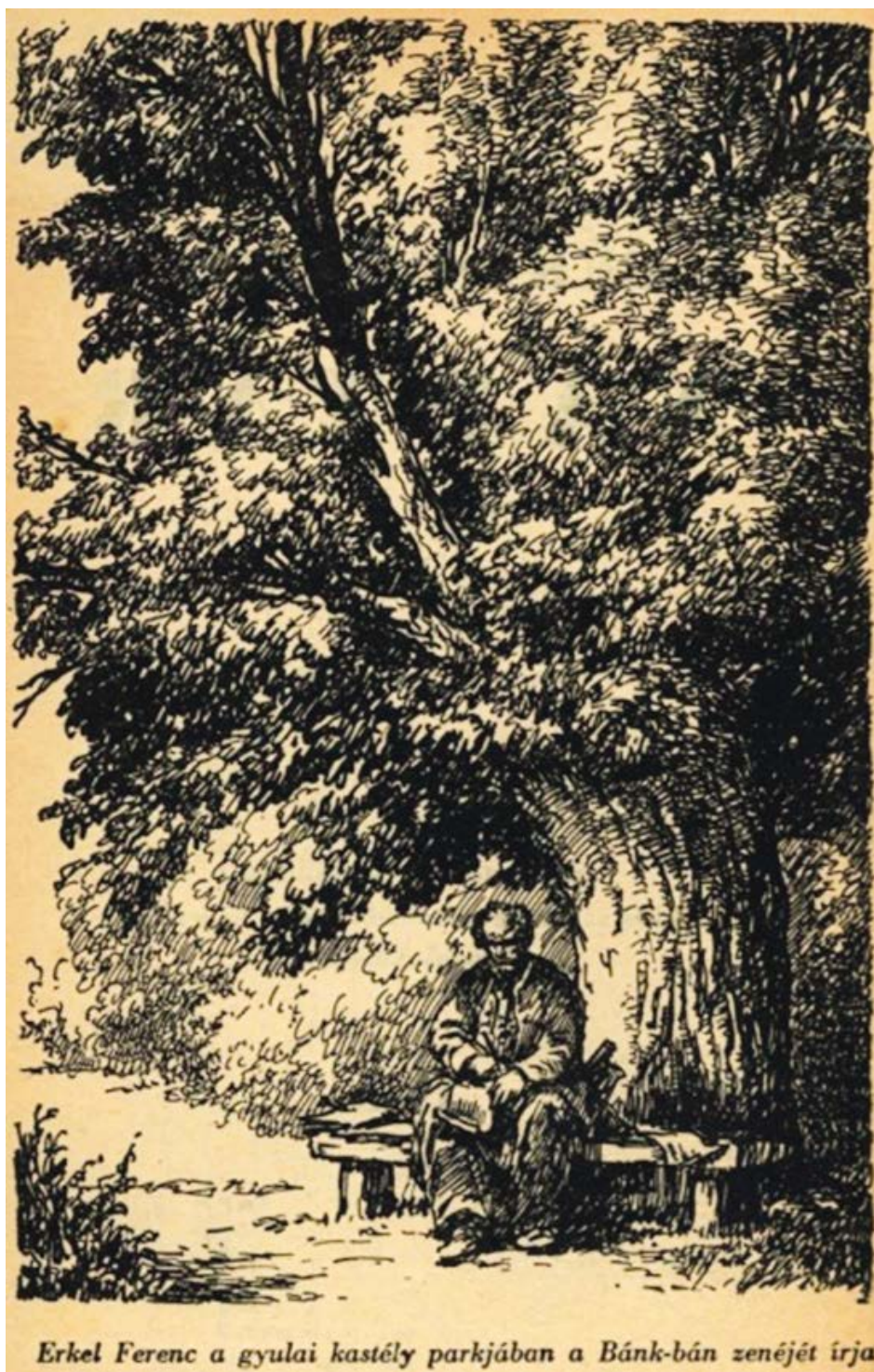
²² Az integrált ökoszisztéma-javak és -szolgáltatások hazai vizsgálataival kapcsolatban, a kutatási témámmal jól összekapcsolható példákkal is rendelkezünk (vö. Iváncsics – Filepné 2019). Alföldi tájaink ökoszisztéma-szolgáltatás vizsgálatai is részben ide sorolhatók (vö. Kelemen 2016, Kelemen – Lazányi – Pataki 2016; Lazányi et al. 2014).

²³ Ezek sorába tartoznak a turisztikát is érintő kutatások. Ezek sorában találunk a tájhasználati érdekelletéket a fókuszba helyező vizsgálatokat (Kovács – Gulyás – Farkas 2021), egy általam vizsgált fürdővárost is érintő településszerkezeti kutatást (Köbli – Horváth 2021), a társadalomtudomány és a turizmus (Kulcsár 2020), vagy éppen a humánökológia és a turizmus kapcsolódási pontjait, lehetőségeit tagláló közleményeket (Michalkó 2005).

- Blicharska, Malgorzata – Mikusinski, Grzegorz 2013 Old trees: cultural values. *Science*, 339 (22nd February). 904.
- Bodrogyközy György 1974 Békés megye növényvilága. In Láng Sándor – Boros Ferenc szerk. *Békés megye gazdaságföldrajza*. Békés Megyei Tanács V. B., Békéscsaba. 85–98.
- Deli Tamás – Danyik Tibor – Boldog Gusztáv 2015 *A Körös-völgyi vadvizek élővilága*. Munkácsy Mihály Múzeum Közleményei 5. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba.
- Dunkel Zoltán – Bozó László – Geresdi István 2014 Az éghajlatváltozás hatására fellépő környezeti változások és természeti veszélyek. *Földrajzi Közlemények*, 142. 4:261–271.
- Dümpelmann, Sonja 2019 *Seeing Trees. A History of Street Trees in New York City and Berlin*. Yale University Press, New Haven – London.
- Eszenyi Orsolya 2016 A kultúrtáj értelmezésének változása a kultúrföldrajzban. *Földrajzi Közlemények*, 140. 1:1–12.
- Féja Géza 1937 *Viharsarok*. <https://mek.oszk.hu/05000/05017/html/index.htm#38>, Letöltés dátuma: 2024.10.30.
- Gereben Ferenc 1998 Az anyanyelv az identitástudat szerkezetében. *Regio*, 9. 2:95–112.
- Iváncsics Vera – Filepné Kovács Krisztina 2019 A zöldinfrastruktúra lehetséges felmérési módszere Keszthely példáján. *Tájökológiai Lapok*, 17. 2:193–208.
- Jakab Albert Zsolt 2012 *Emlékköltés és emlékezés gyakorlat: a kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron*. Kriza János Néprajzi Társaság – Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár.
- Juhász Katalin 2014 Termál- és ökoturizmus-konceptiók Gyomaendrődön. A társadalomtudományi kutatás lehetőségei egy város versenyképességének javításában. *Ethno-Lore*, XXXI. 261–310.
- Kardos Laura 2018 Térségi és nemzeti identitás-vizsgálatok az Őrállók földjén. *Földrajzi Közlemények*, 142. 1:36–49.
- Kelemen Eszter 2016 Tudós és nem tudós szakértők az ökoszisztéma-szolgáltatásokról. *Replika*, 100. 5:55–59.
- Kelemen Eszter – Lazányi Orsolya – Pataki György 2016 Remények és félelmek a kiskunsági homokhátság jövőképeiben – Egy résztvételi kutatás tanulságai és ajánlásai. *Openness*.
- Kertész Éva 2006 Békés megyei történeti kertek. *Natura Bekesiensis* – Időszakos természettudományi közlemények 8. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, 3–18.
- Keszei András 2010 Az emlékezet rétegei. *Korall*, 41. 11:5–34.
- Kiliánová, Gabriella 2001 Kollektív emlékezet és identitás-formálás. Közép-európai temetési szertartások a hagyománytól a modernitás felé. *Regio*, 12. 3:47–8.
- Kocsis Mihály – Dunai Attila – Farsang Andrea – Makó András 2018 Magyarország kistájainak talajspecifikus aszályérzékenysége a szántóföldi növények termésreakciói alapján. *Földrajzi Közlemények*, 142. 2:89–101.
- Kovács András Donát – Gulyás Péter – Farkas Jenő Zsolt 2021 Tájhasználati érdekek és ellenérdekek az Alföldön – a természetvédelem, a mezőgazdaság és a turizmus kapcsolata a Kiskunsági Nemzeti Park példáján. *Földrajzi Közlemények*, 145. 4:317–334.
- Köbli Ádám – Horváth Zoltán 2021 A legjelentősebb hazai fürdővárosok településszerkezeti jellemzőinek vizsgálata. *Földrajzi Közlemények*, 145. 2:170–186.
- Kulcsár László 2020 Földrajz – társadalomtudomány – turizmus: elméleti és módszertani áttekintés. *Földrajzi Közlemények*, 144. 1:2–12.
- Lazányi Orsolya – Kelemen Eszter – Megyesi Boldizsár – Bela Györgyi – Pataki György – Balázs Bálint 2014 Kiskunsági kutatási terület: Beszámoló az ökoszisztéma szolgáltatások nem pénzbeli értékeléséről. *Openness*.
- Le Roux, Darren S. – Ikin, Karen – Lindenmayer, David B. – Manning, Adrian D. – Gibbons, Philip 2014 The Future of Large Old Trees in Urban Landscapes. *Open Access*. Public Library of Science 2014 (Published: June 18).
- Lőrincz Katalin – Kövári Edit Mária – Banász Zsuzsanna 2020 Miért jó Szentesen élni? – Egy hazai kisváros lakosságának életminősége és helyi kötődése. *Földrajzi Közlemények*, 144. 1:112–131.
- Mészáros Csaba 2019 A táj statikus és dinamikus szemlélete az örökségesítési folyamatok tükrében. *Ethno-Lore*, XXXVI. 147–164.
- Mezősi Gábor – Bata Teodóra – Blanka Viktória – Ladányi Zsuzsanna 2017 A klímaváltozás hatása a környezeti veszélyekre az Alföldön. *Földrajzi Közlemények*, 141. 1: 60–70.
- Michalkó Gábor 2005 A humánökológia szerepe a magyarországi turizmusföldrajz modernizációjában. *Turizmus Bulletin*, 9. 1:32–42.

- Nagy-Laczkó Balázs 2013 A gyulai németiség térhasználata Németsvároson. In Simon András szerk. *DiákKörKép: tudományos diákköri írások a néprajz szegedi műhelyéből*. SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged. 9–78.
- Nagy-Laczkó Balázs 2016 A gyulai olvasókörök és közönségük. *Könyvtári Figyelő*, 2015/4:523–532.
- Nagy-Laczkó Balázs 2018a [fejezetek cím nélkül] In Bácsmegi Gábor – Andó György szerk. *Négy sávon*. A Munkácsy Mihály Múzeum régészeti kutatásai az M44 nyomvonalán. Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyvei IV. (43.), Békéscsaba. 45–48, 63–69, 73–74, 76–79, 106–110, 137–144.
- Nagy-Laczkó Balázs 2018b Ásatási napló. *antro-pólus*, 3. 1:31–34.
- Nagy-Laczkó Balázs 2020 Szakrális térhasználat Gyulán – kisebbségi és vallási önreprezentáció a városban. I. Gyulai németiség térhasználata. In *ISTORIE, CULTURĂ, IDENTITATE*, Lucrările simpozionului internațional de antropologie culturală. Arad, 20-21 iunie. Editura Etnologică București. 74–112.
- Nagy-Laczkó Balázs 2022a Öltözködő és költözködő lombjaink. *Bárka online*. 2022.09.30. Letöltés dátuma: 2024.10.30. <http://www.barkaonline.hu/ex-libris/8319-oltokod-es-koltokod-lombjaink>
- Nagy-Laczkó Balázs 2022b Szentképek fakeretben. *Bárka online*. 2022.07.21. Letöltés dátuma: 2024.10.30. <http://www.barkaonline.hu/ex-libris/8237-szentkepek-fakeretben>
- Nagy-Laczkó Balázs 2024a *Hősfák, nimfák, makkfiak. A túlélés kísérletei az Alföldön*. Kézirat. Hagyományok Háza, Budapest.
- Nagy-Laczkó Balázs 2024b *Utak beszámoló*. Kézirat. Hagyományok Háza, Budapest.
- Nora, Pierre 1999 Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája. *Aetas*, 14. 3:3–10.
- Phillips, Nathan G. – Buckley, Thomas N. – Tissue, David T. 2008 Capacity of Old Trees to Respond to Environmental Change. *Journal of Integrative Plant Biology*, 50. 11:1355–1364.
- Pusztai Bertalan 2010 A nemzeti és turisztikai táj kapcsolata. Turizmuszemiottikai megfontolások a látványosság és a táj jelentésének konstrukciójáról. *Tabula*, 13. 1:3–18.
- Rode, Michael W. 2016 Nature Conservation as Part of a Multifunctional Use of Suburban Landscapes. In Wang, Fang – Prominski, Martin eds. *Urbanization and Locality. Strengthening Identity and Sustainability by Site-Specific Planning and Design*. Springer, Berlin – Heidelberg. 323–343.
- Szallerné Sohajda Ildikó Anikó – Kelemen Géza – Tuba Katalin 2020 A famatuzsálemek felmérésének módszerei. *Erdészeti lapok*, 155. 5:162–164.
- Szelekovszky László 2000 *Békés megye famatuzsálemei*. Körös-Maros Nemzeti Parkért Egyesület, Békéscsaba.
- Takács Márton 2014 Békés megye legnagyobb törzskerületű fái. In Schmidt Dávid – Kovács Miklós – Bartha Dénes szerk. *X. Aktuális Flóra- és Vegetációkutatás a Kárpát-medencében: X. Nemzetközi Konferencia Összefoglalói = Recent Flora- and Vegetation Research in the Carpathian Basin X. Book of Abstracts*. NYME Erdőmérnöki Kar, Sopron, Hungary. 217–218.
- Takács Márton 2021 *Magyarország legnagyobb fáinak felmérése*. Doktori értekezés tézisei. Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gödöllő.
- Tanner, Colby J. – Adler, Frederick R. – Grimm, Nancy B. – Groffman, Peter M. – Levin, Simon A. – Munshi-South, Jason – Pataki, Diane E. – Pavao-Zuckerman, Mitchell – Wilson, William G. 2014 Urban ecology: advancing science and society. *Frontiers in Ecology and Environment*, 12. 10:574–581.
- Turai Tünde 2023a Reziliencia: egy ígéretes perspektíva lehetőségei kulturális és társadalmi dinamikák átfogó megértéséhez. *Ethno-Lore*, XL. 11–15.
- Turai Tünde 2023b Reziliencia és sebezhetőség. Egyéni stratégiák az állandósult társadalmi változások szorításában. *Ethno-Lore*, XL. 19–42.
- Verebélyi Kincső 2005 *Minden napok jeles napok. Hétköznapok és ünnepek a népszokások tükrében*. Timp Kiadó, Budapest.

KÉPEK

1. kép. *Erkel Ferenc a Bánk bán zenéjét írja* (illusztráció)

Forrás: Békés megyei naptár. Szerk. és összeáll.: Békés vármegye Szabadművelődési felügyelője és munkaközössége. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1948. 2.

2. kép. 1960-as archív fénykép az immáron körül kerített Erkel-fáról a fürdő udvarán az Erkel Ferenc Múzeum gyűjteményéből

Forrás: Németh Csaba: A gyulai Erkel Ferenc Múzeum Erkel-gyűjteménye. *Gyulai katalógusok* 12. Erkel Ferenc Múzeum, Gyula, 2007. 178. (34. tábla)

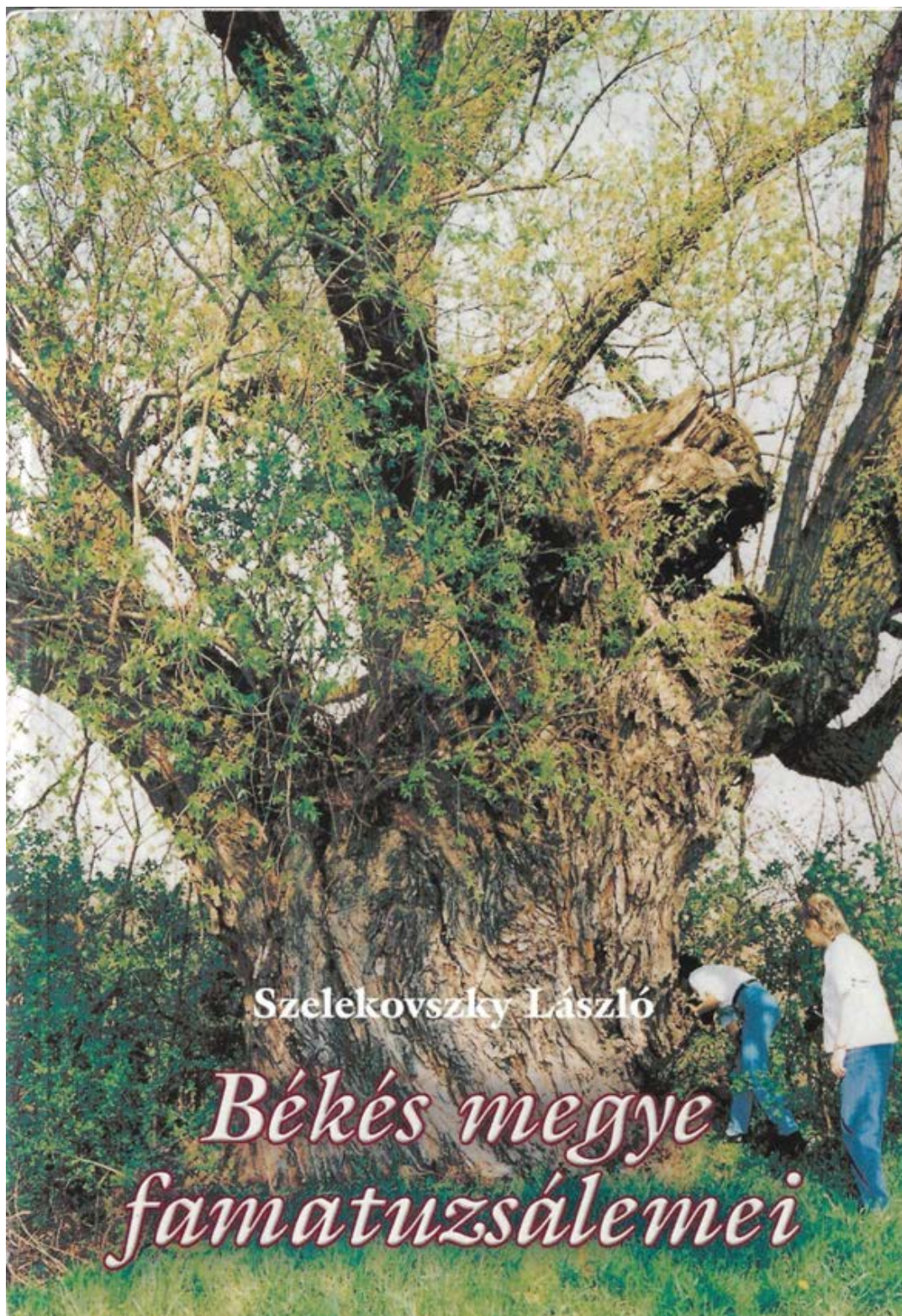
3. kép. Járai Rudolf 1966-os felvételén már mind a pusztulás jelei, mind az ekkoriban még a főágak alatt a törzs felső részén elhelyezett tábla jól kivehető

Forrás: *Budapest*, 1966. 4. évf. 5. sz. (augusztus), 23–24. MTI Fotó: Járai Rudolf felvétele

Erkel-fa a Várfürdő területén

4. kép. A már megtámasztott és erősen csonkolt Erkel-fa az 1980-as években
Forrás: Békés Megyei Népújság, 1986. június 21.

5. kép. A bélmegyeri Öreg Hölgyről készült archív felvétel Szelekovszky László *Békés megye Famatuzsálemei* (Békéscsaba, 2000) című kiadványának címlapján (Szelekovszky László engedélyével)

6. kép. Dévaványai adatközlőmtől kapott szerkesztett Google-felvétel a „Nagy Makkfáról” (sötét kör) és a „kis makk fiakról” (világos trapéz)

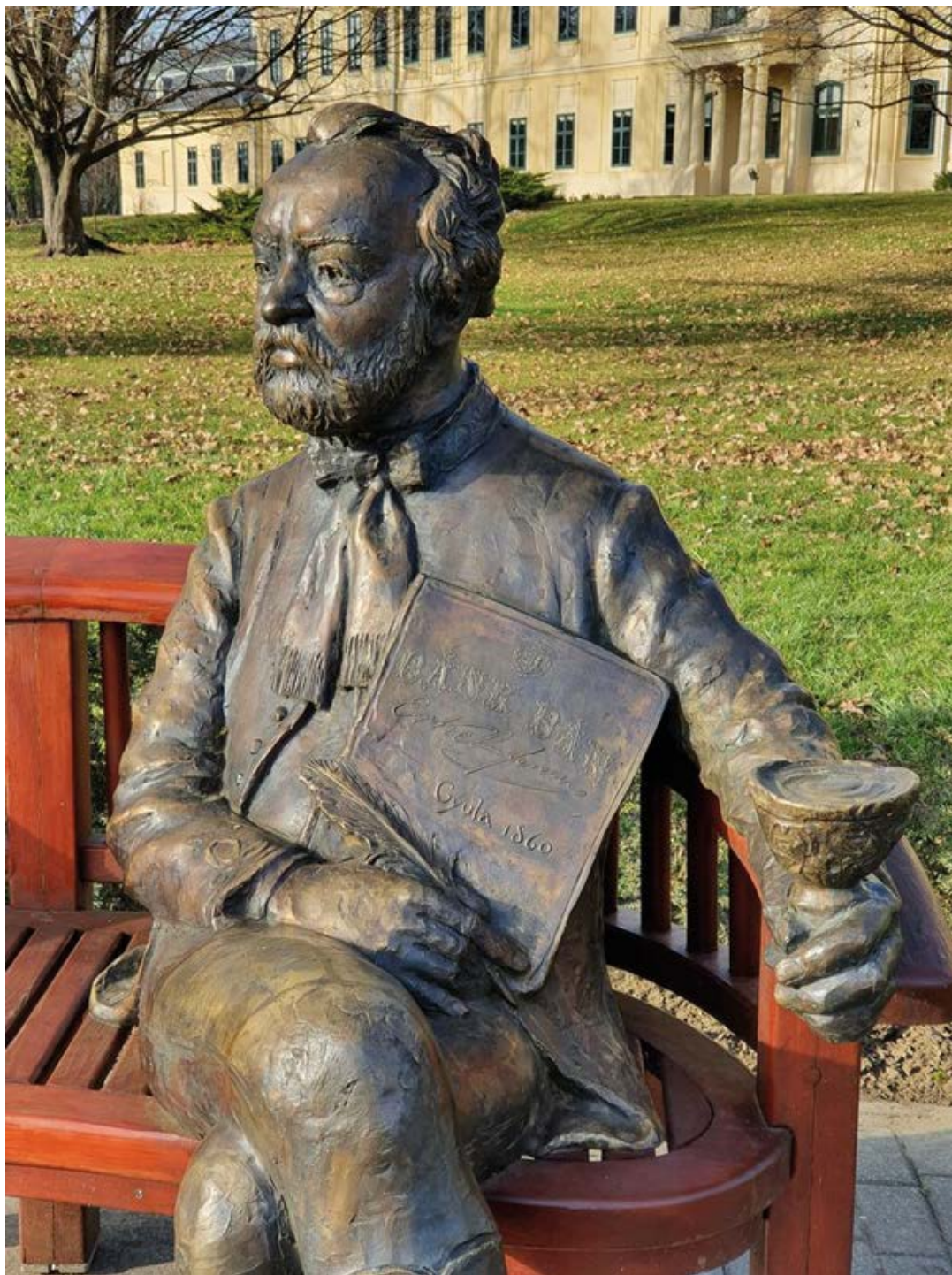

7. kép. „Petőfi [egyik] kis tölgyfája” az eredeti Petőfi-[tölgy]fa helyén a mezőberényi vasútállomás épületével szemközt a kép jobb alsó sarkánál
Fotó: saját felvétel, 2024 nyara.

8. kép. A már teljesen kiszáradt Erkel-fa, a háttérben az utódjának szánt kis Erkel-fával (szintén mezei juhar), oldalán a lejjebb került emléktáblával

Forrás: *Békés Megyei Hírlap*, 2000. 55. évf. 5. sz. (január 7.) 6. (Szelekovszky László felvétele)

9. kép. *Erkel-szobor a Gyulai Várfürdő parkjában*

Forrás: a BékésWiki (Békés Megyei Online Enciklopédia) Erkel-fa (Gyula) szócikke. Fotó: Tóth Katalin (2021.02.26.). Letöltés dátuma: 2024.10.30.

10. kép. „Erkel-fa Gyulán [(sic!) – megnevezés a forráshelyen] Forrás: *A Gyulai Várfürdő története. Szerk.: Durkó Károly. Gyula: Gyulai Évszázadok Alapítvány, 2009. 106. p. (Lelőhely: Békés Megyei Könyvtár)*”
Forrás: BékésWiki Erkel-fa (Gyula) szócikke. Letöltés dátuma: 2024.10.30.

11. kép. *Az Erkel-fa helye 2021 februárjában*

Forrás: a BékésWiki (Békés Megyei Online Enciklopédia) Erkel-fa (Gyula) szócikke. Fotó: Tóth Katalin (2021.02.26.) Letöltés dátuma: 2024.10.30.

12. kép. *A gyulai Nimfa 2007-ben, a felavatás évében*

Forrás: GyulaWiki. Mogyorossy János Városi Könyvtár. (<http://www.mjvk.hu:9090/web/guest/gyulai-wiki/-/wiki/Main/Nimfa+szobra>, letöltés dátuma: 2024.10.29.)

Megújul a közel 15 éves nimfa szobor

Gyula Televízió
7,69 E feliratkozó

Feliratkozás

1

Megosztás

Letöltés

Mentés

...

13. kép. *A gyulai Nimfa restaurálása a Gyulai Televízió 2021. júniusi felvételén* (feltöltés ideje: 2021.06.10.)

Forrás: a Gyula Televízió YouTube csatornája (<https://www.youtube.com/watch?v=thMD8ualtxw>, letöltés dátuma: 2024.10.30.)

14. kép. *Meglehet, a jövőben szoborként fogjuk viszontlátni az elpusztult idős tölgyet is a Zenepavilon mellett Szarvason*

Fotó: saját felvétel, 2024. augusztus.